

УКРАЇНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА.

Документи і матеріали. У двох томах.

Том 2. 10 грудня 1917 р. — 29 квітня 1918 р.

АГ., Наукова думка, 1997. — 424с

Завершено багаторічну роботу над збором, підготовкою до видання і самим виданням документів і матеріалів Української Центральної Ради. У рецензії на перший том книги (Український історичний журнал. — 1996. — №. — С. 143—146) уже відзначалося, що у серії "Джерела новітньої історії" видавничого проекту "Пам'ятки історії України" це один із найцінніших збірників, результат зусиль фахівців Інституту історії України Національної Академії наук України та Центрального Державного архіву вищих органів влади і управління України (відповідальний редактор — академж В. А. Смолій, керівник упорядників — доктор історичних наук В. Ф. Верстюк). Фундаментальна праця — найповніше за вісімдесят років зібрання документів, у яких відбилася діяльність Центральної Ради — керівного центру української революції з початку березня 1917 р. до кінця 1918 р.

До другого тому, що хронологічно охоплює події від 10 грудня 1917 р. до 29 квітня 1918 р., включено 170 документів, їх оригінали зберігаються у фондах вищезгаданого архіву, опубліковані в тогочасній періодиці ("Новій Раді", "Народній Волі", "Робітничій газеті" та ін.). Символічно, що відкривається книга відтворенням "Проекту Конституції Української Народної Республіки", а останній вміщений документ — це "Конституція Української Народної Республіки", схвалена в останній день існування Центральної Ради.

Значна частина документів, особливо у цілісному вигляді, потрапили на сторінки друкованого видання вперше. Збірник дозволяє отримати найповнішу інформацію (звичайно у межах джерел, що збереглися) про основні складові діяльності керівного державницького центру.

В томі вміщено матеріали і документи восьмої (12—17 грудня 1917 р.) і дев'ятої (15—25 січня 1918 р.) сесій Центральної Ради. Далі їх проведення через складні обставини стало неможливим. Однак, систематично засідали Мала Рада, Генеральний Секретаріат, а з 17 січня 1918 р. — Рада Народних Міністрів — і все, що відбулось в документах про ці засідання, передусім, протоколах, відтворено у книзі, складає її досить високу питому вагу.

До видання також включено численні постанови, циркуляри, розпорядження, законопроекти, закони, ноти, відозви, договори, доповідні записки, інформації, під якими стоять підписи Центральної Ради, різних органів виконавчої влади Української Народної Республіки.

За зібраними документами і матеріалами можна уявити сутність процесів, до яких була причетна, які ініціювала, скеровувала Українська Центральна Рада у грудні 1917 р. — квітні 1918 р.

Чільне місце посідають державотворчі зусилля, еволюція поглядів керівних діячів Центральної Ради на державницький статус України: від ідеалу широкої національно-територіальної автономії, який не міг реалізуватись у неіснуючій федерації, до переконання у необхідності державної самостійності, незалежності УНР. Найрельєфнішим виявом цього процесу стала ухвала IV Універсалу Української Центральної Ради, текст якого, природно, відтворюється у збірнику.

Мовою документів розповідається про налагодження функціонування державного механізму УНР, про досвід розв'язання найнагальніших проблем тогочасного життя з допомогою державницьких актів. Це закони про умови обсаджування і порядок обрання суддів Генерального та апеляційного судів, про прокурорський нагляд на Україні, про ство-

рення народного війська, про національно-персональну автономію, про восьмигодинний робочий день, про адміністративно-територіальний поділ України, про запровадження української мови у банківській і торговій сфері, тимчасовий земельний закон та ін.

Представлена група документів, що відтворює зовнішньополітичний аспект діяльності Української Центральної Ради, відповідних установ УНР. Найважливіші з них торкаються участі української делегації в роботі Берестейської мирної конференції, підписання мирного договору між Німеччиною, Туреччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Україною, стосунків з країнами Четвертого союзу.

Документи сприяють відтворенню процесу загострення суперечностей між Центральною Радою і РНК РРФСР, який через військове протистояння вилився у військовий конфлікт, війну між Радянською Росією і Українською Народною Республікою.

Збірник містить цікаву, багату інформацію про роль різних політичних партій у Центральній Раді, про перехід до рук українських есерів керівного становища в уряді УНР у січні 1918 р., про їх вплив на вибір орієнтирів суспільного розвитку, формування здійснення відповідного політичного курсу.

За документами тому можна реально уявити участь у діяльності Ради, її органів сотень учасників подій. Природно, частіше за інші зустрічаються імена М. Грушевського, В. Винниченка, М. Порша, В. Голубовича, С. Петлюри, П. Христюка, М. Ткаченка, М. Рафеса, Х. Барановського, С. Веселовського, О. Жуковського, О. Зарубіна, О. Золотарьова, М. Ковалевського, М. Левитського, М. Любинського, О. Севрюка, Б. Мартоса, В. Мазуренка, І. Стешенка, М. Чечеля, М. Шаповала, О. Шульгина та ін.

Відповідно до традицій серйозних, академічних видань збірник має добротні, сутнісні примітки та покажчик імен.

Цінність багатьох приміток полягає в тому, що в них міститься додаткова документальна інформація. Так, протоколи різних засідань супроводжуються інформацією з інших джерел, часом з тогочасної преси, в якій відтворюються певні різночитання, інші редакції передачі думок, відхилені в процесі прийняття остаточного рішення пропозиції, варіанти резолюцій тощо. Це дозволяє рельєфніше, наочніше уявити, в якій атмосфері, ідейно-політичній боротьбі викристалізовувався той чи інший результат, які чинники виявились при цьому визначальними, впливовими, іноді навіть провокативними.

Водночас при ознайомленні з виданням виникають і деякі питання, зауваження.

Очевидно, обмежений обсяг книги не дозволив включити до неї багатьох, в тому числі й важливих документів Центральної Ради. Особливо це стосується зовнішньополітичної, дипломатичної діяльності і взаємин з Радянською Росією.

Незрозуміле, чому "Тимчасовий закон про випуск державних кредитових білетів Української Народної Республіки" відтворено в одній із приміток (с. 338). Адже інші документи такого характеру публікуються в основній частині.

Звичайно, було б бажано, щоб всі дані, які містяться в примітках, мали свої підтвердження посиланнями на першоджерела, а в разі неможливості — на дослідження, з яких взято ту чи іншу інформацію. Це особливо важливо, коли йдеться про події, достовірність ряду чи ж багатьох аспектів яких викликало певні сумніви, а то й заперечення, має різні оцінки в історіографії. Прикладом тут може бути відтворення інформації і оцінка бою під Кругами (с. 343—344).

Виникає питання і про те, чому в академічному виданні немає географічного покажчика.

Критика та бібліографія

Звичайно, зазначене зовсім не применшує цінності рецензованої книги. Двотомник "Українська Центральна Рада" — безперечно помітна подія вітчизняної історіографії. Він дієво сприятиме поглибленому вивченню однією з найяскравіших, водночас — найскладніших, найзапуганіших сторінок української історії.

Принагідно хотілось би висловити й побажання-пропозицію і далі публікувати (цілісні, а не лише тематичні) збірники і за більші етапи доби української революції — в час гетьманщини і відновленої Української Народної Республіки в 1918—1920 рр.

В. Ф. СОЛДАТЕНКО (Київ)